

Tragiki ýurtda tragiki gahryman: Gorbaçýow

Category: Kitapcy, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 25 января, 2025

Tragiki ýurtda tragiki gahryman: Gorbaçýow TRAGIKI ÝURTD
TRAGIKI GAHRYMAN: GORBAÇÝOW

Gorbaçýow bilen Şekspiriň gahrymanlarynyň arasyndaky tapawut – Gorbaçýowyň saýlap-seçme çäginiň has dar bolmagy, çünki Russiýany reformirlemek nä mümkin bolmasa-da, soňky görkezmä çenli reformirlemek mümkin däl di.

Birnäçe ýyl bari Mihail Gorbaçýowa «Kremlen çykan günü ölen, ýöne biologiki ölümi syýasy ölümüne garanda gijigen adam» diýip gnanç bildirmäge sebäp bolan zatlar bar.

Soňky ýyllarda görülyän wagtynda onuň ýarawsyzdygy bildirip durdy, göwresi juda gowuşgynsyz we ýüzi çiş ýagdaýdady.

Agzyndan çykýan sözler barada aýdanda bolsa, şekillenmeginde uly hyzmaty bolan bu goja planetanyň meselelerinden we işlerinden indi dynçdygyna bolan ynanjy artdyrýardy.

Ýatlanmaga mynasyp taryhy üstünlik – «Sowuk urşy» soňlandyrmakda uly rol oýnan iň soňky sowet lideri müň dürli günäsi bolan tragiki gahrymandy.

Eýse, Gadymy Gresiýanyň bize ähli beýleki tanadýan gahrymanlaryna meňzeş tragiki gahryman kim?

Aristototeliň «Poetika» kitabynda aýdylyşyna görä, ol köplenç liderleriň, hökümdarlaryň ýa-da aristokratlaryň arasyndan çykýar.

Gowy taraplara eýe gahryman gysga wagtyň içinde howlukmaçlyga, hötjetlige ýa-da men-menlige özüni aldyryp, hemmämiziň goýberýän ýalňyslyklaryndan birini (hamartia) goýberýär.

Aýratynam, ýalňyslyk ne-hä onuň tebigatynda bar, ne-de oňa sözüni ýöredip bilýär.

Köplenç ýalňyslyk ýaramaz ýagdaýda ýöredilen we öňünden hasaplanmadyk wakalar bilen gutaran, şol ýalňyslygy heläkçilige öwren (nakyllda aýdylşy ýaly, «tejribeli adamyň ýalňyslygy müň esse çökder» bolýar) oňyn başlangyjyň netijesidir.

Ýagdaý şeýle bolansoň, tragediýanyň gahrymanlary ýagşy ýa ýaman bolup biler, emma kemçiliksiz bolup bilmez.

Kemçiliksizligi – olaryň her ýalňyslykdan saklaýan «ajaýyp» adamlardygyny aňlatmaýar, tersine olar bilen adamkärçilikli ysnyşygy döredýär, çünki biziň hemmämiz ýalňysýarys.

Munuň özi olaryň şowsuz tejribelerinden we säwliklerinden sapak alynmagyny üpjün edýär.

Tragiki gahrymanyň ýalňyslygy hakykatdanam gynançly bolýar, munuň howply netijelerini gözegcilik etmegiň mümkin bolmaýşy ýaly, ony yzyna saramak hem mümkin bolmaýar.

Munuň özi gahrymanyň soňuny getirip biler, belki-de onuň ölümüne we muňa goşmaça birgiden adamlaryň ölümüne sebäp bolup biler.

Uilýam Şekspiriň döreden gahrymanlary-da şeýledi: haýsydyr bir pikiriň, arzuwyň ýa-da dyzmaçlygyň yzyndan kowalap şeýle bir uzaga gidýärler welin, bir telbäni eýelän telbelik ýaly bularam olary eýeleýär.

Kakasynyň gandaryndan aryny almak islän lälik şazada Makbeti dyzmaçlygy ganly gorpa gapgarýar.

Prinsipial we arassa adam bolan başga bir şazada Otellonyň bir gezeklik ýalňysy ölümüň birnäçe adamy holtumuna dolap almagy üçin ýeterlik bolupdy.

Perwaýyzlygyň güýji we köre-kör söýginiň ugrunda hozanak bolmagy Romeony ölümüne iterdi.

Ýuliý Sezary ulumsylygy we gelen ýalňys kararlary ýykan bolsa, Brutyň Rime bolan söýgüsi onuň goragçysynyň öldürilmegine şärikdeş bolma ýagdaýyna getirdi...

Bu gahryman subýektiv we islenýäne boýun bolan sepgidinde subýektivlik ony gurşap alýar. Ony iň köp gurşap alýanam hadysalaryň netijesinde emele gelen ýagdaýlardyr.

Eýsem, Gorbaçýowyň biografiýasyndaky tragiki gahrymançylyk niredede?

Çalt-çaltdan çalşan sowet liderleriniň taryhynda Gorbaçýowy Stalin bilen baglanyşdyrýan hiç zat ýokdy.

Özünden öňki üç lider Brežnew, Çernenko, Andropow dagynyň howalalygynyň tersine, ol adamkärçiligi, mähirliligi we ýokary şahsy aýratynlyklary bilen tapawutlanýardy.

Ol agras ýüzli, kararly we şahslykdan daşdaky sowet liderligi terzine doly çapraz gelyärdi.

Ýöne beýleki bir tarapdan, inisiatiwa alyp bilýän, mutant we ýazylanlary üýtgetmäge töwekgellik eden sowet liderine meňzeyärdi.

Ýagny, durgunlyga uçran oba hojalygyny galkyndyryp biljek «täze ykdysady syýasaty» öňe sürmäge synanşan bolşewik lider Buharin bilen 1956-njy ýylda destalinizasiýanyň başyny başlan we yzysüre 1959-njy ýyldan bäri «bilelikde parahatçylykly ýaşamak» syýasatyny ýöreden Hruşýow ýalydy.

Gynansak-da, netijeler öwerlik dälidi. Buharin Staline bagyşlanma sorap ýazan meşhur hatynyň yzysüre 1938-nji ýylda ölüm jezasyna höküm edildi.

1964-nji ýylda Hruşýowam Kremlen kowuldy.

Gorbaçýowyň uly günäsi «Aç-açanlyk» we «Üýtgedip gurmak» syýasatlary-da, sowet urşuny turuzma ýa-da başgalary uruşmaga itermek tradisiýasynyň tersine «Sowuk urşy» soňlandyrmagy-da dälidi.

«Günbatar aldawajy» barada aýdanda bolsa, «Günbataryň» hernäçe jomart we hyzmatdaş bolup biljekdigi mälimem bolsa, komplimasiýaçy pikirlerde öwrenilşi ýaly, bilgeşleýin ýel berilýär.

Gorbaçýowyň ýalňyşlygy Russiýa hem-de sosializm üçin ikitaraplaýyn reformalary geçirmegiň mümkindigine tüýs ýürekden ynanmagydy. Hut şonuň üçinem 1991-nji ýylda liberal tarapdarlaryny kowdy, Litwadaky tolgunşyklary basyp ýatyrdy we taryhy yza tesişden jogapkär hasaplanan býurokratiýa garşy

«hakyky leninizm» taglymyňy täzeden janlandyrdy. Aýratynam oňki çehoslovak lideri Aleksandr Dubçegiň edişi ýaly «adam ýüzli sosializm» babatda jedele girdi.

Emma uzak wagtlyk sarizm döwründen soň kommunizmiň ýetmiş ýylynda kök uran özboluşly we düýpli çaykanma öwrülşigi partlaýjy we perwaýsyzlaşdyrmaga, Boris Ýelsin ýaly adamlar tarapyndan simwolizirlenmäge mejbur etdi.

Gorbaçýowyň munuň hötdesinden gelmegi mümkin däldi. Totalitarizmiň zamany demir kapasany döwüp bölünmek üçin howlukdyran birtaraply zamana öwren wagtynda oňşuk ve deňagramlylyk gözleginiň hyýanatyna uçrady.

Emma giňden ýaýran korrupsiýa, döwlet emlägini iýmek we bular bilen birlikde basyş, reformalaryň esaslanýan jemgyýetçilik binýadynyň gowşaklygy kommunizme alternatiwa hökmünde kapitalistik hukuk döwletiniň oňünü bentledi.

Kapitalistik hukuk döwletine aç-açan duşmançylyk kommunizme garşy sessiz duşmançylygy gizleýän ýalydy.

Şeýlelikde, ýalňyşlygyň bekemegi we güýçlenmegi her dogrynyň ýalňyş ýaly bolup görünmegini üpjün etdi.

Ahyrynda gymmatlan nebit-gaz bahalary bilen bile Wladimir Putin geldi we ol «Sowuk urşy» has gyzgyn görnüşde dolap getirdi.

Putin çözgüt-çykalgasyny tapmak kyn ýurda nasionalist we populist çözgüt tapmagy wada berdi.

«Sowuk urşy» soňlandyran Gorbaçýow bolsa, 2014-nji ýylda Russiýanyň Krymy anneksirlemegini oňlanlaryň, uruş arkaly azatlyga bil baglaýanlaryň hataryna geçdi.

Reformator nesilleri ony inkär edenden, kommunist ofiserler onuň garşysyna çykandan, nasionalistler oňa ýigrenç bildirenden, ony ýurduna hyýanat eden şeytan hökmünde sypatlandyranlar orta çykandan soň olam şeydip öz-özünü ret etdi oturyberdi.

Emma Gorbaçýow bilen Şekspiriň gahrymanlarynyň arasyndaky tapawut – Gorbaçýowyň saýlap-seçme çägininiň has dar bolmagy, çünki Russiýany reformirlemek nämümkin bolmasa-da, soňky görkezmä çenli reformirlemek mümkin däldi.

Hazym SAGIÝE,
syýasy analitik, žurnalist.

05.09.2022 ý. Publisistika